

SEMANTIČKA TEORIJA ZADRANINA P. BOTTURE

I DIO

HEDA FESTINI

Botturin spis *Ideologia*¹ kao »aplikacija filozofije na gramatiku«,² kako kaže sam autor, jedan je od rijetkih pokušaja logičke lingvistike u onom vremenu, a, na žalost, ostaje jedinstvenim u našoj filozofskoj literaturi do danas. Kao »teorija jezika«³ njegova koncepcija nije ostala pukom teorijom ideja nego sadrži i danas zanimljive semantičke elemente, a u sklopu pragmatike još uvijek relevantne ocjene. Bottura je pisao o problemima jezika ne uz put i u druge svrhe, kao što je većina filozofa tada radila, nego je nedvoumno jasno uočio sam problem i shvatio njegovo središnje značenje u sklopu filozofije.

U 18. stoljeću filozofija je pokrivala veliko područje raznih interesnih sfera bez podjele na disciplinske grane; nije postojalo kultiviranje istraživanja na strogo odvojenoj akademskoj razini, pa su istraživači bili, uglavnom, amateri. Može se reći da su se tada filozofi, književni kritičari, povjesničari i pravnici podjednako bavili filozofijom, u čije široko polje su ulazili nediferencirani semantički, lingvistički, logički i drugi problemi. Tada se pisalo u terminima koji su bili razumljivi jedni drugima, a već od Descartesa i Lockeja počinje se okretati od aristotelovske logike, zamjenjujući je studijem ideja koji će imati značajnu ulogu u razvoju semantike i postavljanju prvih temelja lingvistike. Tokom 17. i 18. stoljeća razvoj logike je napredovao preko rada na problemima jezika i matematike.⁴ »Teorija jezika« poslije Lockeja, uključujući semantiku, etimologiju, gramatiku i genetičku spekulaciju o porijeklu jezika, priznati su sastavni dijelovi filozofije, ali je još uvijek mnogi pisci podređuju nekom svom dominantnom interesu. U 19. stoljeću se počelo razgra-

¹ Pietro Bottura, *Ideologia*, Venezia, 1832. U djelu *Logica* (Venezia, 1845) »Ideologia« je bila drugi dio uz prvi dio pod naslovom »Empirijska psihologija«.

² P. Bottura, »Ideologia«, *op. cit.* str. 99, 103–104.

³ *Ib.*, str. 107.

⁴ S. K. Land, *From Signs to Propositions, The Concept of Form in Eighteenth-Century, Semantic Theory*, London, 1974, str. 183.

ničavati ta pitanja na disciplinska područja koja pripadaju esteticima, filologiji ili matematičkoj logici. Mnogi nalaze poticaje za takvu specijalizaciju u uvođenju pojma semantičke forme u 18. stoljeću, koji se kasnije razvio u pojam strukture koja je predstavljala vrednovanje jezika kao formalne organizacije znakova, a što je pretpostavljalo, pak, sposobnost prepoznavanja analogije između jezika i matematičkog sistema. No, trebalo bi dodati da je drugi poticaj bio uvođenje iluminističkog modela znanosti i empirističke metode u istraživanju jezika, kako kaže L. Rosiello, odnosno, emancipacija lingvističke problematike od filozofske spekulacije 17. i 18. stoljeća, koja je imala nešto zajedničko s emancipacijom ostalih znanosti — empirijski tretman podataka koji sačinjavaju predmet istraživanja, pa se »svaka inovacija u znanosti tog vremena uključuje u empirističku liniju Bacona, Galileja do francuskih iluminista«. ⁵ Kada S. Land tražeći prethodnicu lingvistike 19. stoljeća suviše ističe važnost izdvajanja semantičke forme, onda zapostavlja značaj empirističke tradicije i na izvjestan način precjenjući Humboldtov romantički pravac u lingvistici previđa potrebu prevladavanja distance između lingvističke teorije i empirističke metode. No, pogrešan pristup metodološkom pitanju nije rijedak i često vodi stvaranju čudnih relacija, kao što je npr. Chomskyjeva tvrdnja o razvojnoj orijentaciji jezičke problematike koju je povukao od »Descartesove škole, ideološke gramatike iluminista i Humboldtova organicizma do suvremene transformacijske gramatike« ili kao što Apel zamišlja model lingvistike po uzoru na *Geistwissenschaften*, ⁶ s takvim principom razumijevanja koji bi zapravo uključivao romantičko-historističko suprotstavljanje principu eksplanacije prirodnih znanosti, obnavljajući metodološki rascjep 18. i 19. stoljeća.

S obzirom na recipročnu vezu teorijskog i aplikativnog aspekta u formalizaciji logičkih struktura i tehničke obrade empirijskih generalizacija Rosiello suvremeni status u razvoju lingvistike opravdano smatra integracijom i daljim razvojem dvaju momenata — nastanka opće lingvistike u 18. st. i tehničke obrade empirijskih generalizacija u 19. st., što afirmira kontinuitet empirističko-iluminističke tradicije. On nalazi i adekvatni naziv za tu integraciju — zbivanja u suvremenoj strukturalnoj i generativnoj lingvistici mogu se označiti nazivom — neoiluminizam. ⁷ Razmatrajući spomenute integracijske procese razabiremo da su u lingvistici opet aktualna dva zahtjeva — metodološko-epistemološki koji se upravlja ka kreiranju novog znanstvenog modela, i logički, u čijem sklopu se lingvistika okreće k novoj neortodoksnj formalizaciji.

⁵ L. Rosiello, *Lingustica illuminista*, Bologna, 1967, str. 7.

⁶ *Ib.*, str. 7, K. O. Apel, *Analytic Philosophy of Language and the Geistwissenschaften*, Dordrecht, 1967.

⁷ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 210.

P. Bottura je pisao u vrijeme kada su upravo bile okončane polemike oko Lockeove teorije ideja i njegove semantičke teze, a tek su se počela pojavljivati djela najvećeg predstavnika romantičkog pravca W. von Humboldta. Točnije rečeno, on se javlja sa svojom koncepcijom logičke lingvistike u doba rascjepa iluminističkog empirizma i historističkog organicizma romantičara. U prethodna dva stoljeća semantički problem značenja evoluirao je od ortodoksnato-mističke teorije, tj. teorije predodžbene slike koja je nastala u sklopu teorije ideja, do kontekstualne koncepcije, a na području teorije jezika od genetičke do teorije jezičkog relativizma. Stoga se problem sastoji u tome, da se odredi mjesto u trenutku antipodske prekretnice tom malom, nepoznatom zadarskom filozofu i da se, prema tome, procijeni vrijednost njegove semantičke koncepcije.

Naslov knjige *Ideologia*, kao i prvog poglavlja »Ideje i pojmovi« te činjenica da je *Ideologia* drugi dio njegove knjige *Logika* upozoravaju da Bottura svoju teoriju ideja smatra logičkom, što je odmah stavlja usred polemike oko trećeg dijela Lockeove knjige *Eseji o ljudskom umu* (1690) »O riječima«.

Locke je svoj drugi dio završio konstatacijom da je našao usku povezanost ideja i riječi, a treći je nastao asocijacijom jezičkih studija i epistemoloških razmatranja, te je kao takav prvi traktat iz filozofije jezika s utemeljenjem semantike na slikovnoj interpretaciji odnosa riječi i ideja. Okosnicom njegove semantičke pozicije smatra se teza da je radi komunikacije misli bilo neophodno da čovjek nađe neki izvanski osjetni znak da bi njegove nevidljive ideje mogli saznati drugi. Riječi su artikulirani zvukovi i kao takvi su znakovi ideja. One su arbitrarna oznaka tih ideja.⁸ Originalnošću Lockeove semantike smatra se najprije sama tvrdnja da su riječi znakovi ideja, iako se porijeklo ove misli može naći već u Ockhamovu pojmu *intentiones*.⁹ No treba dodati još i to da je Lockeova semantika sadržavala i klicu sasvim druge interpretacije, koju se može nazvati formalnom, a čija je osnovna shema potekla od primjene logike deduktivnog tipa na opću gramatiku škole Port-Royal (1660). Dakako da je Lockeova koncepcija sadržavala mnoge ograničenosti, ali o njima će još biti riječi.

Najprije se uočava da je Bottura nastojao povezati Lockeovu interpretaciju ideja i Humeovu koncepciju o impresijama usklađujući ih pomoću psihofiziološkog principa koji su kasnije otkrili Weber i Fechner.¹⁰ Bottura prigovara filozofima što su pravili konfuziju između impresija i senzacija, ideja i senzacija (*ib.*, str. 17—20), i takvim diferencijacijama, uz naglašavanje važnosti dedukcije, on ne

⁸ N. Kretzman, »The Main Thesis of Locke's Semantic Theory«, *Philosophical Review*, 77/1968; citirano prema S. K. Land, *op. cit.*, 7—8.

⁹ W. i M. Kneale, *The Development of Logic*, Oxford, 1975, str. 313.

¹⁰ Bottura opisuje pragove osjeta od 10. do 13. stranice.

odbacuje empirizam, ali se suprotstavlja grubom Cabanisovu naturalizmu (*ib.*, str. 100, 24). Prelazeći na problematiku ideja odmah napominje da riječ »ideja« ne želi tretirati u »gramatičkom smislu«, jer bi je se tada shvaćalo kao sliku. Samo senzacije koje se usvajaju pomoću osjetila vida i dodira formiraju sliku, kaže on, a »mi govorimo o idejama, kao što je trokut koji ne donosi nikakvu sliku«. (*Ib.*, str. 16). Doduše, i Locke je dopuštao postojanje ideja bez slika, ali je to samo spomenuo te, što je osnovno, takva mogućnost se nije uklapala u cjelinu njegova stava. U 18. stoljeću u tom pogledu neki su mislioci bili određeniji, pa npr. E. Burke (1757) odrešitije tvrdi kako postoje neke klase riječi koje ne izazivaju nikakve slike.¹¹ Botturin stav je mnogo potpuniji, jer on želi tretirati ideju kao bilo koji objekt koji »ima različite aspekte« (*ib.*, str. 27) što omogućuje da se »ideje dijele na toliko klasa sa koliko ih se gledišta razmatra«. On ih razmatra po porijeklu, po njihovoj prirodi, prema predmetima na koje se odnose i po načinu kako ih duh koncipira. Kako njegovo razmatranje prelazi okvire teorije ideja, on mu daje i drugo ime — idealogija, tj. logika ideja u kojoj se ipak mogu naći i dodirne točke s Lockeovom koncepcijom, toliko kritiziranom s njegove strane. (*Ib.*, str. 33). Bottura dijeli ideje, kako kaže, po njihovoj prirodi na dvije klase — u predodžbene i nepredodžbene. Kada se upotrebljava izraz *ideja*, Bottura misli, da se pod njim podrazumijeva ponajviše predodžbenu klasu ideja. Kad se ima u vidu etimologija riječi, onda bi ta upotreba bila točna, jer one u nama crtaju sliku objekta na koji se referiraju, a odgovara im naziv, kaže Bottura, materijalne ideje. (*Ib.*, str. 34—36). No, njega zanima druga klasa ideja, koju on smatra nepredodžbenom, ali se pri njihovoj klasifikaciji služi ipak nekim elementima iz Lockeove podjele, pa i nekim interpretacijama. Po njegovu sudu nepredodžbene ideje su pojmovi koje dijeli na prvobitne i drugostepene; jednostavne, složene i kompleksne. Bottura prvobitne ideje samo u jednom aspektu shvaća analogno Lockeovu tumačenju jednostavne ideje — do njih se dolazi dekompozicijom. Međutim, to su, po Botturinu tumačenju, samo neke osjetne ideje koje se odnose na kvalitete stvari što su u nekakvoj relaciji s našom organizacijom (37). To nisu kao kod Lockeova ideje osjeta i refleksije, nego samo osjeta do kojih dolazimo opažanjem, eksperimentom ili slučajem. Prema tome, te ideje on nije tretirao kao Locke jednostavne ideje, kao materijal koji treba srediti. Drugostepene ideje, po Botturinim pogledima, formiramo s pomoću više operacija, kao što su suđenje i pamćenje. Te ideje bi odgovarale Lockeovim kompleksnim idejama, no po ovoj klasifikaciji: ideje bića, njihovih kvaliteta i relacija, individualne, apstraktne i opće ideje (37—38). Prvobitne i drugostepene ideje Bottura po njihovoj prirodi još razlikuje na jednostavne, složene i kompleksne. Prvobitne ideje su jednostavne, tj. ne daju se

¹¹ S. K. Land, *op. cit.*, str. 42.

dalje analizirati, ali ima jednostavnih ideja koje nisu prvobitne, kao npr. moguće, egzistencija, bjelina (39). Složene ideje su sastavljene od onih koje su neophodne, jer bez njih ta ideja ne bi uopće bila ta (bez korijena, nema ideje drveta). Koristeći Hobbesov i Lockeov pojam asociiranih ideja, Bottura dolazi do svojeg pojma kompleksnih ideja za koje kaže da se formiraju s pomoću akcidentalnih ideja, kao što je npr. ideja breskve, koja može biti žuta ili crvena (40). Sigurno je zamjetljivo da Bottura ni složene niti kompleksne ideje ne dobiva kao Locke svoje složene ideje pukim agregatom jednostavnih ideja.¹² No, kao Locke, Bottura misli da jednostavne ideje nisu sklone greškama, ali zato što greške nastaju u našem sudu. Sudeći »dodajem ili oduzimam i vjerujem da je ta ideja identična s prvom« (41). Greška nastaje u našem sudu kada hoćemo relacionirati našu ideju s objektom. Dok je Lockeov neophodna analiza svake složene ideje na jednostavne i to je dovoljno osiguranje, dotle Bottura smatra da »Lockeovci« griješe što istinitost ili lažnost drže svojstvima ideja, a »ideju treba suočiti s objektom« (68). Iz tog razloga posebno razmatra ideje u odnosu na objekte na koje se primjenjuju. U tom smislu njegove podjela je zanimljiva, iako je dosta opsežna. S obzirom na egzistenciju objekta razlikuje realne i »himeričke ideje« (42), prema kvalitetama objekta razlikuje konkretne i apstraktne ideje, a za intelektualne ideje ne postoji »kompletni model u materijalnom svijetu« (43). Neka ideja s jednog aspekta može biti konkretna, a s drugoga apstraktna (46—47), što najviše pokazuje da Bottura ne priznaje konstantnost značenja i otkriva njegov prijelaz s razine teorije ideja na jezičku razinu. To potvrđuje njegova misao da jedino kada se riječ razmatra sama po sebi, razmatra se povezana uz ideju (99). Land smatra da je Lockeova ideja u semantičkom smislu najviše promašaj zbog privatizacije jezika koja osobito dolazi do izražaja uz ideju komunikacije u njegovoj koncepciji apstraktne ideje.¹³ No, ipak ne bi trebalo sasvim zapostaviti Lockeovu tezu o komunikaciji, koja je kao nastavak Hobbesove misli o komunikaciji i Baconova lociranja jezika u iskustvenost zajedničke komunikacije prilog psihosociološkom pristupu jezičkoj komunikaciji. Pri tome ne treba zaboraviti da je sociolingvistički aspekt problematike jezika postao centralnom temom semiotike (Morris) i strukturalne lingvistike, a danas postaje jednom od nezaobilaznih komponenti teorije jezika i semantike generativne gramatike (Fillmore i dr.).

Neposredno prije Botture o ljudskoj komunikaciji kao povijesno-jezičkom procesu pisalo se u iluminističkoj *Enciklopediji* (osobito Condillac), a zatim su istom pitanju posvetili pažnju Lord Monboddo i D. Stewart. U drugom odjeljku svoje knjige pod naslovom »Dei vocaboli« (O riječima), posvećenom eksplicitno problemima jezika,

¹² Cfr., str. 14—15.

¹³ S. K. Land, op. cit., str. 44.

Bottura sasvim u duhu Lockeja počinje s misli da je uzaludna svaka znanost ako se ne komunicira drugima, pa stoga iza traktata o idejama treba slijediti objašnjenje »njihova načina komuniciranja« (79). On smatra da je jezik neophodan za komunikaciju naših gledišta drugima, za usvajanje spoznaja koje su nam ostavili drugi ljudi koji više ne postoje, za upoznavanje suvremenika koji su na raznim stranama svijeta. Kvaliteta jezika je mjera čitave kulture naroda, a »velika stoljeća umjetnosti i znanosti bila su također i ona usavršavanja jezika« (80). To je teza koja anticipira Humboldtovu tezu da je jezik izražaj kolektivnih karakteristika nacija,¹⁴ ali bez romantičkog emfazizma. Jezik kao komunikativno sredstvo jedne kulture i civilizacije istovremeno je njihov formant kao i produkt — važna je Botturina misao koja obuhvaća iluminističku poruku, proširuje je i prenosi do nas. Bottura ponavlja tipični Lockeov stav — treba govoriti i pisati tako da se upravljaju drugima znakovi sa svrhom da ih oni podsjetite na odgovarajuće ideje (98); riječi su znakovi, a označene stvari su ideje (93). No ipak se Bottura izrazio i drugačije od Lockeja — riječi jesu znakovi za ideje (81), ali ne komunicira se svoje ideje drugima, nego izražava »vijest o vlastitim idejama«, jer je apsolutno nemoguće komunicirati ideje drugima, nego samo znakove vlastitih ideja«, pa kada se govori, ne čini se drugo do komunicira znakove« (96).

Kada su filozofi počeli upoređivati obični jezik s matematikom, tada su zapazili da riječi zavise nepromjenljivo od ideja. Slikovno-predodžbena semantika morala se promijeniti, jer je trebalo naći odgovor na pitanje — a koji semantički model onda objašnjava značenje riječi, kada to ne može teorija ideja. Berkeley je smatrao da riječ poprima značenje na temelju okolnosti i njezine upotrebe, a za njime to kasnije ponavljaju E. Burke i Stewart. Neke formalne komponente jezika se izdvajaju i u estetičkim studijama 18. stoljeća, kao kod Addisona i Gerarda. Uloga metafore kao formativnog principa jezika, koju također otkriva to stoljeće, sa svoje je strane predstavljala alternativu slikovno-predodžbenom semantičkom modelu Lockeja (Vico, Shaftsbury, Blackwell, Herder).¹⁵ Sve su to osnovne komponente koje pridonose uočavanju, prema Landu, dvaju principa koje je 18. stoljeće postavilo: 1. princip metaforičke ekstenzije, 2. princip progresivne analize izvedene na prvobitnom događaju — imenu ili jednoterminskom rečeničnom ekvivalentu. Oba ta principa susrećemo kasnije kod Herdera i F. Schlegela (1846) — obojici se pripisuje (to čini i Land),¹⁶ da su pridonijeli rađanju filološke znanosti u 19. stoljeću. Uz dodatak Aarsleffa da je zasluge za kompa-

¹⁴ R. L. Brown, *Wilhelm von Humboldt's Conception of Linguistic Relativity*, Hague, 1967, str. 39.

¹⁵ S. K. Land, op. cit., str. 74.

¹⁶ *Ib.*, str. 74—75.

rativnu filologiju imao i W. Jones (1746—1794),¹⁷ treba zajedno s Rosiellom reći da je Schlegel upotrebio komparativistički model biologije, naročito komparativnu anatomiju, dok ju je prvi primijenio F. Bopp, realiziravši »obraćanje metodoloških univerzalija u povijesne«.¹⁸ Takva metoda je omogućila razvoj lingvistike kao empirijske znanosti, što i jeste bila tzv. historijska lingvistika, ako se ima u vidu razlika između Humboldtova romantičkog spiritualizma i Schleicherova pozitivističkog empirizma koji je, prema interpretaciji Rosiella, formativno više utjecao na razvoj filologije (*op. cit.*, str. 182).

Bottura sigurno nije poznao većine navedenih mislilaca, naročito nije mogao poznavati još i danas manje poznate. Očito je da ga nije zanimala uloga metafore, a ako je i spominjao ekspresivni jezik, onda je to činio kao u 17. stoljeću, smatrajući ga ornamentom.¹⁹ Bottura je također tražio, novu semantiku, uočivši glavni nedostatak Lockeove teorije sadržan u jednoznačnom određenju riječi-ideja, što je eksplicitno došlo do izražaja u njegovu traženju da se riječi razmatraju u tkivu »diskursa« (99). Stewartova misao o značenju kao funkciji relacije iskaza i slušača u kojem je misaona komponenta dobila ulogu interpretacije riječi,²⁰ jeste i Botturina misao, vjerojatno sasvim vlastita. U polemici s Lockeom Bottura kaže: kada bi se ideje mogle komunicirati pomoću riječi, ne bi trebalo riječi interpretirati niti učiti jezike, nego bi bilo dovoljno samo izricanje riječi da bi im se poznao smisao (97—98). Zatim on kaže da onaj koji sluša i čita, treba dobro proniknuti u duh govornika ili pisca, a onaj koji piše ili govori, treba se pobrinuti da izrazi tako svoje ideje kako bi ih komunicirao onima koji slušaju ili čitaju istinitu vijest (96). Interpretacija riječi stoga nije mogla biti isto što i definicija riječi, jer razina diskursa kao rečenični kontekst traži da rečenica kao jedinica značenja daje definiciju kroz sam taj kontekst. To je Botturu odvelo razmatranju upotrebe riječi, što on obavlja u odjeljku s posebnim nazivom »Upotreba riječi« (81). On počinje od misli da upotreba može biti različita, a regulirana je principom razumijevanja na bazi dogovora.²¹ Upotreba običnih riječi je nedistinktivna, a tehnička upotreba se očituje, ističe Bottura, u posebnosti jezika koji ima svaka

¹⁷ H. Aarsleff, »The History of Linguistics«, *Language*, 46/1970; navedeno prema: S. K. Land, *op. cit.*, str. 105.

¹⁸ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 172—173.

¹⁹ Bottura kaže: »Ako se razmatra osam vrsta riječi sa stanovišta ljepote jezika, onda je potrebno svih osam vrsta riječi«, str. 99. U odjeljku »Upotreba riječi« navodi i estetsku upotrebu, ponavljajući Hobbesovu tezu o svidanju kao cilju jezičke upotrebe. (O tome piše L. Rosiello, *op. cit.*, str. 32. Također vidjeti iza bilješke 57 tekst).

²⁰ S. K. Land, *op. cit.*, str. 121—122.

²¹ Bottura misli da se takve konvencije treba pridržavati i »nije više dopušteno svakome da arbitrarno mijenja riječi«, nego o svakom uvođenju novih »treba biti obaviješteno društvo kojem taj jezik pripada«, str. 92.

umjetnost i svaka znanost (114). Neposredno prije Botture o upotrebi u smislu situacije je pisao, po riječima Landa,²² Burke, što ne umanjuje Botturinu izvornost i aktualnost, osobito ako imamo u vidu Taylorovo upozorenje na »riječ kao sredstvo za izvjesnu upotrebu«,²³ a da se i ne spominje Wittgensteinova razvikana teza o upotrebi (*Filozofska istraživanja*). Botturin pristup problematici imena najbolje će pokazati koliko je njegov semantički razvoj bio adekvatan novom semantičkom modelu. Međutim, problem je složen, jer Kretzmann za Lockeovu teoriju kaže da bi bilo najbolje reći kako je sadržana u tezi — riječ koja označuje ideju je ime.²⁴ Dakle, postoji čitav historijat pristupa imenima. U odjeljku »O riječima« Locke iznosi da je ime neophodan posrednik za izricanje ideja i da je ono skraćena za našu asocijaciju znaka *stola* sa idejom *stola*. No, o imenu je pisao ranije Hobbes, predočivši kao spoznajni cilj jezika definiranje imena,²⁵ ali opća imena, kao i kod Berkeleyja ne stoje, po njegovu sudu, za ideje, jer su ideje vrste (*species*). U svojim *Objekcijama* (1641) na Descartesove *Meditacije* Hobbes iznosi da um ne daje zaključke o prirodi stvari, nego samo o terminima, jer umovanje nije drugo do povezivanje imena ili deziniranje s riječi »jest«. ²⁶ U logici Port-Royal (1662) tvrdi se da se opći termin može upotrebiti jednako za opću ideju i obično ime. Nominalnom definicijom uspostavlja se fiksiranje riječi i ideje i ona se treba razlikovati od realne definicije koja nije arbitrarna, nego eksplicira ideju koja je već pridružena riječi. No, Leibniz je jasnije izrazio zahtjev da se prenese na metodološki plan definicije termina.²⁷ Termin, prema tome, rezultira da je najmanja jedinica značenja, bilo u nominalističkoj ili esencijalističkoj interpretaciji. U 18. stoljeću se najviše pristupa kritici Lockeova tumačenja imena, ali se njome i služi. Enciklopedist N. Beauzée (1767) piše da se prava gramatička podjela imena mora zasnivati na različitosti njihovih službi, a to ne ovisi o prirodi imenovanih stvari, nego od načina kako su oni izraženi imenom. Ono treba više služiti za karakterizaciju analize naših misli, nego za predmete. Jedina podjela imena koju on prihvaća je podjela na opća (apelativna) i vlastita imena, koja je jedina valjana u logici pa treba odbaciti distinkciju imena na supstantivna, apstraktna i akciona.²⁸ O problemu imena pisao je i Stewart, koji misli da se imena arbitrarno pridaju percepcijama, a problem počinje kada se

²² S. K. Land, *op. cit.*, str. 47.

²³ D. M. Taylor, *Explanation and Meaning*, Cambridge, 1970, str. 151—152.

²⁴ S. K. Land, *op. cit.*, str. 8.

²⁵ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 31.

²⁶ W. i M. Kneale, *op. cit.*, str. 311.

²⁷ Nominalna definicija kvalificira opće termine i kompleksne ideje; realna definicija jednostavne termine, ideje, supstancije, cfr. A. Pasquini, *Nuovi Principi di epistemologia*, Milano, 1964, str. 142—143.

²⁸ N. Beauzée, *Grammaire générale*, 1767, cfr. I. Rosiello, *op. cit.*, str. 161.

pridaju neosjetilnim predmetima. Takav problem ne može se riješiti po Lockeovu receptu perceptivnog uvježbavanja snage naše filozofske analize. Njihovo značenje proizlazi iz referencije na mjesto termina u jeziku i njegove upotrebe u danom punktu vremena.²⁹ I Smith je pisao o imenima, ali više u vezi s porijeklom jezika. U Botture možemo naći neke od stavova spomenutih autora prisajedinjene lockeovskom izvoru, koji kritički jedino i spominje. I on koncentrira kao Locke rješavanje odnosa riječi u rečenici, uglavnom, oko imena, ali ipak slično Hobbesu kaže da se metoda kojom zamišljamo ideje odnosi na postupak kolekcije kvaliteta koji onda ujedinjujemo imenom što svima odgovara (52—53), odnosno, znakom (45). Kako ideje ukazuju na supstancije ili kvalitete, i kako se kvalitete izražavaju kao supstancije, onda je jasan razlog, kaže Bottura, supstantivnih imena. Naime, prave supstancije ili kvalitete izražene kao supstancije označavaju se supstantivnim imenima, a pridjevska imena ukazuju na kvalitete izražene kao kvalitete (104). Prema tome, pridjevi služe za izražavanje konkretnih ideja, dok imenice, kada izražavaju kvalitetu, upotrebljavaju se za označavanje apstraktnih ideja. Kada izražavaju supstanciju, onda mogu označavati realne ili apstraktne ideje. Međutim, ipak Bottura kaže da uz to što ime izražava predmet ono pokazuje i način predmeta (100—101). To znači, da se u Botturino interpretiranje imena utiče empiristička tradicija, da je obuzet istim naporima kao i njegovi neposredni prethodnici, ali da se od njih razlikuje što pruža mogućnost traženja originalnosti svojih rezultata.

Kada Bottura razmatra riječi u službi diskursa, onda on kaže da ne ulazi u problematiku gramatike, nego da daje kratki osvrt na »filozofiju apliciranu na gramatiku ili na filozofske temelje ljudskog govora« (99). U postupku koji se odvija od gramatike do filozofske gramatike ili točnije, logičke gramatike,³⁰ »svo tkivo ljudskog jezika se reducira na izražavanju sudova« (99—100), a kako se sudovi izražavaju s imenima i glagolom biti, to se »svo tkivo ljudskog jezika reducira na imena i glagol biti« (100). On dalje napominje da je apsolutno potreban jezik složen samo od te dvije vrste riječi (103), što ne znači da tako treba govoriti i pisati, »ali ako se hoće razumjeti i prosuditi ljudski jezik, onda se on uvijek na kraju krajeva reducira na te doista bitne dijelove: budući da se ljudsko zaključivanje svodi na imena i glagol biti — time smo ukazali na filozofske temelje gramatike« (103—104). A ti temelji gramatike mogu se prepoznati

²⁹ S. K. Land, *op. cit.*, str. 119. Takav stav je sličan Botturinu i još je moderan s obzirom na polemike oko Russellova rješenja koje daje njegova teorija deskripcije.

³⁰ Bottura kaže da su u filozofiji nastale mnoge pogreške jer se dalo isto ime različitim stvarima, jer se razne stvari nazivalo istim imenom, jer se dalo imena stvarima prije nego što ih se upoznalo. Stoga je jedno od najvažnijih sredstava da se izbjegniju greške, da se stvari imenuju nakon toga što ih se upoznalo, da se imenuje ista stvar s istim imenom, da se imenuju razne stvari drugačijim riječima, str. 17—18. Otkrivamo frapantnu sličnost s Wittgensteinom.

kao anticipacijske naznake transformacijske metode. Njegov transformacijski pristup prepoznatljiv je u redukciji na spomenute dvije vrste riječi. Pri tome Bottura ne vrši redukciju kao Arnauld (Port-Royal) koji svrstava riječi u dvije skupine, u riječi koje imenuju pojmove (imenice, članovi, zamjenice, participi, prijedlozi i prilozii) i riječi koje znače sud (glagoli, veznici i uzvici), tj. Arnauld vidi dva glagolska sistema: imensko-pojmovni i izvedbeno-sudni čija međukcija producira rečenicu izraženu u prirodnom jeziku.³¹ Riječi koje upotrebljavamo (to bi bila »površinska struktura«) zbijeni su izrazi duhovne (»dubinske«) strukture koja se može otkriti logičkom analizom. Ako se znade duhovne rečenice, onda se pravila koja ih mogu transformirati u verbalnu strukturu, mogu formulirati. Ali Arnauld kaže, da nije korektno reći kako glagol imenuje sud, a može se reći da imenica imenuje pojam. Ako se spomenuta podjela usporedi s Botturinom dvočlanom podjelom i njegovom tezom da je glagol uvijek jednak sudu, tj. jednak je imenima i glagolu biti (102), onda se može reći da je Bottura još više od Arnaulda zbio izraze duhovne strukture i, kako sam kaže, dokazuje to činjenicama (102). Zanimljivo je to, da je N. Chomsky tvrdio da porijeklo svoje transformacijske metode nalazi u gramatici Port-Royala i u distinkcijama u Marsaisa. Međutim, Rosiello smatra da su supstancijalizam i metafizika Port-Royala sasvim strani osnovnom smjertanju transformacijske gramatike,³² na što joj i samo ime ukazuje. Opravdanije je tražiti prapčetke transformacijske metode u onoj razvojnoj liniji koja počinje s Lockeom, Leibnizom i nastavlja se s iluministima,³³ gdje možemo naći više naputaka u prilog takve logičke lingvistike koja kao meta-teorija lingvističkih deskripcija prirodnih jezika omogućuje razgovor o jeziku uopće, nalazeći svoju najadekvatniju racionalnu shemu ne u ortodoksnoj simboličkoj logici.

Na aksiomatizaciju jezika se dosta rano pomišljalo, iako najprije samo u vezi s filozofskim jezikom. Locke, Descartes, u početku i Leibniz, a naročito Hobbes mislili su da se upotrebom formalnog računa trebaju eliminirati jezične nepreciznosti i tako logička forma osloboditi semantičkih problema. Onda je Condillac u jezično-matematičkoj analogiji došao do zaključka da su prirodni jezici analitički sistemi koji se najsavršenije mogu predočiti algebarskim računom. U Botture ne možemo naići na eksplicitno povlačenje analogije jezika s algebarskim računom, ali paralelizam između logičke i jezične forme postoji. On kaže da u jeziku imenice služe za izražavanje apstraktnih ideja (51) i navodi metodu kojom zamišljamo ideju koja

³¹ N. Kretzmann, *History of Semantics*, 1967; prema: S. K. Land, *op. cit.*, str. 78.

³² N. Chomsky, *Cartesian Linguistics*, 1966, str. 33—34; prema: L. Rosiello, *op. cit.*, str. 119.

³³ O tome će biti još riječi u drugom dijelu ovog napisa.

predstavlja individuum, klasu ili sve individuumse klase, tj. opću ideju. Termin klasa postao je neophodan za kvantifikaciju u logici i on je uveden tek od Hamiltona, Jevonsa i Venna. Stoga se može reći da je Bottura raspolagao ključnim terminom algebre logike, koja je nastala sredinom prošlog stoljeća.³⁴ Zatim on nastavlja, da opće ideje čiji modeli ne postoje u prirodi³⁵ dobivamo metodom apstrakcije. Pojam uopće ne postoji, kaže on, nego je tvorba našeg duha putem apstrakcije, ali koja počinje separacijom kvaliteta od objekta (64—65) pa zbog toga pojam uopće nije isključiva tvorevina duha. Apstraktni pojmovi nastaju razmatranjima objekata po njihovim odnosima (46). Sve to govori da je Bottura uvodio matematičku formalizaciju u logiku, ali nigdje ne susrećemo misao nekih njegovih prethodnika, a koja će kasnije biti odbačena, da bi algebarski račun bio pogodan za predočenje prirodnih jezika. Bilo je i onih koji su također pošli u potragu za jezičnom formom, ali su odbacivali njezino svodenje na »neku vrstu mehaničke operacije«, kao npr. Stewart.³⁶ Prema Landovoj interpretaciji prvi je pojam jezične forme izdvojio Lord Monbodd, koji je prihvatio da postoje logički apsoluti (kategorije) i da jezik u vremenu tendira k formalnoj refleksiji, ali je naglasio da jezik sam od sebe stvara strukture neovisne od logičkih i psiholoških struktura, što odgovara »samo čistim formalnim zahtjevima fleksibilnosti izraza«. Njegov pojam jezične forme iskristalizirao se u vezi s traženjem pažljivog i razgovjetnog izražavanja svih pojmova ljudskog duha sa što je moguće manje riječi i povezanosti takvih riječi međusobno. Već smo primijetili da i Bottura traži zbijenost izražavanja sa što manje riječi, što ponavlja i na svojoj 101. stranici. Jedan od njegovih zahtjeva je i razgovjetnost: ideja je razgovjetna ako znamo označiti obilježja, note po kojima sliče ili se jedan od drugoga objekti razlikuju (68—70). On misli da se apstrakcija zasniva na analogiji (48), i upravo nam to omogućuje da kažemo kako je Bottura kao i Lord Monbodd našao iste glavne kriterije za utvrđivanje jezične forme i da mu je to omogućivao princip analogije. Prema Landu, Monboddov princip analogije u prirodnim jezicima je djelatan na tri načina: najprije djeluje preko kompozicije koja se upotrebljava ako je ideja koju treba izraziti sa-

³⁴ Bottura govori o idejama-pojmovima kao sredstvima da klase, vrste i rodove možemo tretirati kao individuumse, što je danas uobičajeni postupak u matematičkoj logici, čega je algebra logike bila prvom razvojnom fazom. Danas se u računu propozicijskih funkcija vrši nešto slično operacijama instancijacije. Da je Bottura bio na putu matematičkog mišljenja, potvrđuje i njegovo zamišljanje pojma uopće kao kolekcije atributa individua.

³⁵ Važno je napomenuti da je tek u našem vremenu uveden termin *model* u smislu adekvatnijeg tumačenja modernog shvaćanja znanstvenog pojma. Bottura više puta spominje *model* kao adekvatniji izraz od *ideje-pojma*.

³⁶ S. K. L a n d, *op. cit.*, str. 109, 112.

³⁷ *Ib.*, str. 102.

³⁸ *Ib.*, str. 102.

stavljena od dvije druge ideje, preko derivacije koja se upotrebljava kada ideja nije složena od dvije nego je povezana s drugom idejom, te pušem infleksije jezika kada ideja nastavlja biti ista ali joj se dodaje neki dodatak, kao vremena, lica, odnosi.³⁹ Botturin pojam analogije funkcionira na ista tri načina. Bottura tvrdi da se vježbaju intelektualne sposobnosti pomoću nalaženja sličnosti, kako bi se došlo do apstraktnih pojmova (43). Odvajaju se diferentna, a zadržavaju analogna svojstva objekata, da bi se kreiralo objekte općenitije i ekstenzivnije. Nekada se odvajaju akcidentalne kvalitete, a »klasifikacije koje se temelje na bitnim kvalitetama nisu arbitrarne« (49). Bitnost koja pripada individuumu, pripada i klasi, a sve klase cijeloj vrsti. Apstraktne ideje zasnovane na iskustvu ili na akcidentalnim notama, nisu nikada apsolutne i univerzalne (51), dok su opće i apsolutne ideje nastale iz apstraktnih pomoću bitnih svojstava i one se proširuju na beskonačnost (50). Vidimo da proces analogije u Botture podsjeća na esencijalizam, odnosno, supstancijalizam, po riječima Rosiella, škole Port-Royala. Međutim, ako se ima u vidu cjelokupna tendencija razvoja Botturine misli koja je dosada pokazana, onda smo više skloni da ne svedemo Botturin princip analogije na metafiziku, nego da smatramo bližom i pogodnijom usporedbu s esencijalističkim rečenicama u današnjoj modalnoj logici.⁴⁰ U smislu uspoređivanja s Monboddom dalje primjećujemo da Bottura upozorava, kako pri kompoziciji treba paziti da se ne formira premalo ideja ili složene ideje s neodređenima. Pri tome kaže da razloge zbog kojih možemo imati konfuzne ideje treba tražiti u jeziku, tj. u njegovu siromaštvu, što se očituje u obilju homonima ili u zloupotrebi sinonima, no također i u oskudnosti i labilnosti naše memorije (73—74). Govoreći o derivacijama on ih tumači pomoću sjedinjenja jednog imena s drugim ili imena s glagolom (109). Inflektiranost jezika spominje kod »lica glagola koja proizlaze iz toga što akcije mogu označavati tako kao da su učinjene od onoga koji govori ili od onog na koji se diskurs upravlja ili na onog kojem se nešto čini ali kojem diskurs nije upravljen« (107). Treba napomenuti da se pri takvim eksplikacijama kriterija principa analogije Bottura služio primjerima, razlikujući se od Monboddova i uopće od svojih prethodnika, koji su baš u tom smislu bili dalji od tipične karakteristike empirijsko-istraživačke metode lingvistike u rađanju. Čak se može ustanoviti da je Botturin način razumijevanja principa analogije već sadržavao oznake principa fonetičkog zakona, koji se smatra otkrićem Leipziške neogramatičke škole.⁴¹ Inače, Land kaže da je spomenute Monboddove teze ponovio Schlegel, ali idući tragom Smitha i Jonesa.⁴² Schlegel je

³⁹ *Ib.*, str. 98.

⁴⁰ L. Línsky, *Reference and Modality*, Oxford, 1971, str. 8—9, 11.

⁴¹ H. Osthoff, K. Brugmann, 1878.

⁴² S. K. Land, *op. cit.*, str. 102—104, 106, 109.

razlikovao jezike s infleksijom, zasnovane na modifikaciji i kombinaciji minimuma korijenskih izraza, i jezike koji se tvore dodavanjem posebnih čestica koje po sebi označavaju prošlost, budućnost ili druge okolnosti. Uspoređujući ga s Botturom možemo ustanoviti da nije za njim zaostajao, jer je posebnu pažnju posvetio ulozi korijenskih izraza i to, kako on kaže, kada se riječ razmatra materijalno. Jednostavna riječ nastaje iz druge riječi istog jezika i za nju se kaže da je korjenita, ali korjenita riječ bi mogla nastati i iz drugih jezika, kada rezultira da je on za nju njezina etimologija. On misli da jezik raste što se po korijenskim riječima prave derivirane i riječi-supstituenti (sostituiti). A takva sredstva, misli on, omogućuje jezicima da osvoje »veliko bogatstvo i obilje« (109). Ostaje da se u tom smislu Bottura usporedi s Humboldtom.

Treba precizirati osnovne iluminističke teze koje su se u 20. stoljeću ugradile u modernu lingvistiku,⁴³ a koje su bile implicitne romantičkoj koncepciji, dok su tipične romantičke teze rezultirale kao anahronizam, odnosno, tražiti neprekinutu razvojnu liniju od Herdera do Whorfa,⁴⁴ ili smatrati Humboldtovu koncepciju reformuliranom u Sapir-Whorfovoj hipotezi (1956), koju Rosiello ocjenjuje kao susret američke lingvistike s evropskom idealističkom tradicijom. Kantovski pojam transcendentalne forme obnavlja se danas u neohumboltovskoj struji, kod Triera (1931), Weisgerbera (1953) i u Casirerovoj misli da je jezik »simbolička forma«, kojom je on povezo Humboldtovu organsku koncepciju jezika s modernom strukturalnom lingvistikom.⁴⁵ Mnogi autori su bili skloni precijeniti zasluge romantičara (Herdera, Hamanna i von Humboldta),⁴⁶ i treba spomenuti, da se mnoge Herderove i Hamannove teze nalaze kod Humboldta, a oni su bili pod utjecajem G. B. Vica.⁴⁷ Rosiello prebacuje Leroyu što nije uočio utjecaj iluminizma nego je Herdera smatrao pravim prethodnikom Humboldta.⁴⁸ Stoga dobro kaže Brown, da Humboldtovo djelo treba radije prikazati kao kulminaciju raznih linija razvoja, nego kao skup novih početnica.⁴⁹

W. von Humboldt je tretirao jezik kao transcendentalnu formu⁵⁰ koja izražava individualnu viziju svijeta — to je subjektivna aktiv-

⁴³ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 39.

⁴⁴ R. L. Brown, *op. cit.*, str. 16.

⁴⁵ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 187, 186.

⁴⁶ Eva Fiesel (1927), J. H. Greenberg (1954), N. Holjer (1954); prema: R. L. Brown, *op. cit.*, str. 12—13.

⁴⁷ *Ib.*, str. 32, 34.

⁴⁸ M. Leroy, *Profilo storico della linguistica moderna*, 1965; prema: L. Rosiello, *op. cit.*, str. 82.

⁴⁹ R. L. Brown, *op. cit.*, str. 17.

⁵⁰ Jezik ne protizlazi iz objekta danog za reprodukciju, nego je to duhovni način koncipiranja, koji je odlučujući za svaku našu predodžbu onoga što je objektivno.

nost, ali ima i osobinu objektivnosti koju posjeduje individua kao empirijski subjekt. Bottura, doduše, ne kaže da jezik izražava individualnu viziju svijeta, no naglašava oba navedena, tzv. subjektivna i objektivna aspekta, što naročito dolazi do izražaja u Botturinu izravnom tumačenju značenja te objašnjenju porijekla jezika.⁵¹ Pri objašnjenju riječi kretanja koje »denotiraju objekte dodira ili vida« (22), Bottura spominje objektivne modifikacije kao impresije i subjektivne modifikacije kao senzacije (1—25). Senzitivne modifikacije tumači kao psihofiziološke modifikacije eksternih, tj. objektivnih impresija, i kao pojmovnu osnovicu u kojoj aktivnošću našeg duha nastaju ideje. Kod Humboldta spomenuta transcendentalna aktivnost se sastoji u formaliziranju na temelju prostorno-vremenskih relacija i ono što obilježava određeni jezik jest njegova unutrašnja forma, koja predstavlja sintetičku aktivnost duha uspostavljanja tipičnih odnosa između zvukova i pojmova koji se prenose u polje određenih misaonih kategorija. Studij jezika se, prema tome, sastoji u analizi takvih transcendentalnih formi. Kada, pak, Bottura govori o objektivnim i subjektivnim modifikacijama, kaže da između njih sasvim »jasno postoji zakon relacije«, kao i to da te modifikacije ne sličie (23). Po njemu je vrlo važno razmotriti »zakon relacije«. Iz njegova razmatranja rezultira da senzacije percipiramo sviješću, pa je zbog toga potrebno »razgraničenje subjektivnog i objektivnog« (26): »Ideje proizlaze iz objekata senzacije i svojstvene aktivnosti duše ili iz takve snage i svjetlosti (lume) da se služi sad ovom ili onom moći duše da bi se izvela ova ili neka druga klasa ideja«; upotrebljavajući tu iluminiranu aktivnost »sad se koristi asociacijom da bi se sjedinili razni objekti u jednu jedinu ideju, sad apstrakcijom formirajući ideju koja odgovara svim objektima snabdjevenim sličnim svojstvima, sad zaključivanjem da bi se klasificirale naše ideje i osvojilo nove spoznaje itd.« (34).⁵² Ako bi se htjela istaći u tom pogledu razlika između Humboldta i Botture, onda bi se ona mogla naći u tome što je Humboldt bio više pod utjecajem Kantove *Kritike*, I izdanja, i tako interpretirane sintetičke aktivnosti, dok se Botturini tekstovi mogu gledati više u jednoj fenomenološkoj perspektivi noetičko-noematičke korelacije oslonjene na evidenciju neke vrsti imanentne percepcije, koju Bottura izričito i spominje pod nazivom »interno promatranje« (25). Inače Bottura, kao i Humboldt, duhovnu aktivnost predstavlja kao takvu, koja sačinjava unutarnju formu jezika, jer kaže da se »svo tkivo ljudskog jezika reducira na izražavanje operacija našeg duha (99). Razlika je opet u tome, da se formalizacija izvodi na objektima koje Bottura shvaća kao fenomenološke objekte, zbog čega ta aktivnost ne treba biti idealistički shvaćeno sintetičko

⁵¹ To je predmet drugog dijela ovog napisa.

⁵² Humboldt je pisao slično o aktivnosti duha 1822; prema: R. L. B r o w n, *op. cit.*, str. 93.

stvaralaštvo.⁵³ Za Humboldtovo tumačenje odnosa jezika i misli Brown kaže da je ponavljanje Hamanna koji ga je iznio kao istovremene događaje. Međutim on dodaje, da Humboldt nije ostao konzekventan tom stavu, tako da se koristio s tri solucije: 1. misao prethodi jeziku, 2. istovremene su, 3. inverzija prve.⁵⁴ Brown u tom pogledu ističe utjecaj iluminističke vjere u sposobnost uma, ali je ipak dopustio da je Humboldt uspio uočiti formativni karakter jezika.⁵⁵ Chomsky je Humboldtovo uočavanje formativnog karaktera jezika pripisao razlikovanju »unutarnje« i »vanjske forme«, smatrajući ih srodnima dubinskoj i površinskoj strukturi.⁵⁶ Međutim, Humboldtovo uočavanje formativnog karaktera jezika više dolazi do izražaja u tumačenju materije jezika. Ona je zvuk i kompleks osjetilnih slika koji prethode formiranju pojmova, a za takvo formiranje potrebna je pomoć jezika.⁵⁷ Isto kao Humboldt Bottura smatra da je ljudski duh na širem i višem rangu od jezika, ali zato što je ovaj često siromašan ili je difuzan kao figurativni govor retoričara i gramatičara (74). On ne misli da je jezik svjetlo misli, da stvara u nama ideje, ali ne vjeruje ni u to da su najprije meditacija i refleksija, pa onda riječ. Bottura pokušava iznijeti njihov interferentni odnos — jezik je od velike prednosti, čak je neophodno potreban da zaustavi misao kako bi se mogla razložiti argumentacija raznih zaključaka od kojih je složena; da bi se mogao rastaviti zaključak na tri suda, jedan sud na ideje koje ga konstituiraju. Jezik služi i za obrnuti proces. On je koristan i za privođenje ideja do stupnja općenitosti. No, osim što je potreban da »slijedi« misao u svim njezinim kretanjima, potreban je i da »oslika našu dušu u raznim njezinim stanjima« (80). Očito da je Bottura dobro uočio formativni karakter jezika i u tom odnosu, no svakako je manje eksplicitno od Humboldta zapazio njegov emotivni karakter, u što smo se već prije uvjerali. Pri razlikovanju materije i forme riječi Bottura nas privodi svojoj koncepciji jezične strukture, potvrdivši princip analogije još određenije kao princip fonetičkog zakona. On spominje kako je lako uvidjeti, kada su nađene korjenite riječi da je onda analogija vodila ljude k otkriću derivata i supstituenda, što ilustrira ovako: iz tolikih imenica mogu se izvesti pridjevi, iz pridjeva tolike imenice, toliki glagoli iz imena i obratno. Na 109. stranici navodi primjere. Modifikacije, transformacije i bogaćenje jezika postiže se takvim moćnim sredstvima (109). Važno je napomenuti da u vezi s time Bottura upotrebljava izraz susptituend,

⁵³ Bottura na 38. str. govori na isti način o drvetu kao Husserl u svom znamenitom primjeru.

⁵⁴ R. L. Brown, *op. cit.*, str. 54.

⁵⁵ *Ib.*, str. 116—117, 89.

⁵⁶ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 167.

⁵⁷ *Ib.*, str. 182—185.

H. FESTINI

i danas važnu lingvističku kategoriju u strukturalnoj lingvistici.⁵⁸ Bottura iznosi da je materija riječi sadržana u distinkciji zvuka i figure kojima se riječi izražavaju (108). Dakle, o akustičkoj slici piše Bottura 1832, a Humboldt 1836, dok De Saussure kaže da jezični znak ne ujedinjuje stvar i ime, nego pojam i akustičku sliku.⁵⁹

Heda Festini: SEMANTIC THEORY OF P. BOTTURA OF ZADAR

The second part of this article and the summary of both parts will appear in the subsequent issue of *Radovi*.

⁵⁸ Bloomfield naziva substitute, V. Lo Cascio sostituentne; vidjeti: V. Lo Cascio, *Sostituenti e sintagmi verbali*, Groningen, 1969, str. 26.

⁵⁹ L. Rosiello, *op. cit.*, str. 34.